

Tyresö kommuns synpunkter på nulägesbeskrivning för Tyresån

Bakgrund

Tyresö kommun har beretts tillfälle att inkomma med synpunkter och kompletterande underlag inför Länsstyrelsens sammanställning av aktuell nulägesbeskrivning för Tyresån. Nulägesbeskrivningen utgör en del i samverkansprocessen inför omprövning av Uddby kraftstation enligt nationella planen för vattenkraft och dammar. Enligt Länsstyrelsen är det också önskvärt att yttrandet inte enbart fokuserar på nulägesbeskrivningen utan även på de senare delarna av samverkansprocessen, d.v.s. analys och förslag. Kommunen har alltså även möjlighet att lyfta fram problem som kraftverket och dammarna medför och som skulle behövas åtgärdas samt förslag på hur detta kan åtgärdas. De kunskapsunderlag som kommunen önskar komplettera nulägesbeskrivningen med ska vara Länsstyrelsen tillhanda senast 15 augusti 2021. Ett politiskt förankrat yttrande med kommunens synpunkter på den remitterade nulägesbeskrivningen ska ha inkommit till Länsstyrelsen senast den 30 september 2021.

Fritt fram i Tyresån

Tyresåns vattenvårdsförbund tog 2017 fram utredningen ”Fritt fram i Tyresån”. Utredningen beskriver vilka åtgärder som krävs för att vattenförekomsten ska nå miljö kvalitetsnormen God ekologisk status till 2021 med fokus på vattenflöden och förutsättningar för fiskvandring. Utredningen konstaterar att under nuvarande förhållanden, med artificiella vandringshinder samt en minimitappning i Follbrinksströmmen om 150 till 200 l/s vid dammen i Fatburen, kan inte miljö kvalitetsnormen uppnås. Det saknas både framkomliga

vandringsvägar samt i och med gällande tillstånd om minimitappning dessutom ett tillräckligt vattenflöde för att möjliggöra fiskvandring.

Vid fortsatt kraftproduktion föreslås att en initial åtgärdsstrategi för nedre Tyresån, utan inbördes ordning, utgörs av följande åtgärder:

- Anpassad reglering (min 400 l/s samt klunkning vid behov)
- Ålyngeluppsamlare vid Uddby kraftverk
- Återställning vid Nyfors
- Biotopvård Follbrinksströmmen

Utifrån uppföljningen av uppvandringen av ålyngel och utredning av passageförluster av ål bör kraftverket vid behov kompletteras med fingaller och avledare.

Vid beslut om en återställning av nedre Tyresån rekommenderas följande åtgärder:

- Uddby kraftverk, avslutad drift
- Nyfors, återställning
- Follbrinksströmmen, biotopvård

Ur naturvårdssynpunkt bedömdes en återställning av nedre Tyresån som den mest prioriterade åtgärden (Fritt fram i Tyresån, Norconsult 2017).

Tyresö kommuns arbete för levande och omtyckta vattenmiljöer

Tyresö kommuns översiktsplan fastslår att det gröna och det blåa (natur och vatten) är en del av Tyresös identitet och att Tyresö kommun i sin planering ska arbeta för levande och omtyckta vattenmiljöer (Tyresö 2035, Tyresö kommun 2017).

I enlighet med beslut i kommunledningsutskottet ska Tyresö kommun inleda en process i syfte att köpa in Uddby Kraft AB, inleda en process för att återställa Follbrinksströmmen i enlighet med programmet Fritt fram i Tyresån samt utreda hur dammarna vid Nyfors kan anpassas för att uppnå målen i programmet Fritt fram i Tyresån (kommunledningsutskottets beslut 2018-02-22 §31).

Tyresö kommun har med anledning av beslutet påbörjat arbetet med att återställa fria vandringsvägar och naturligare flöden i Wättingeströmmen vid Nyfors. En ansökan om att riva ut befintliga dammar och ersätta dessa med naturliknande stentrösklar kommer att lämnas in till mark- och miljödomstolen under 2021 (Utrivning av dammanläggning, underlag inför samråd, Tyréns 2021). Åtgärderna vid Nyfors blir ett viktigt steg på vägen mot att uppnå god status i Tyresån. Tyresö kommun arbetar även aktivt för att återskapa en

levande vattenmiljö i övriga delar av vattenförekomsten i enlighet med förslagen i utredningen "Fritt fram i Tyresån".

Utredningen "Fritt fram i Tyresån" konstaterar att den reglering som bedrivs idag i Tyresån resulterar i att miljökvalitetsnormerna inte kan följas. Tyresö kommun har att bevaka de allmänna intressena och vill där framhålla vikten av att medborgarna i Tyresö kommun har tillgång till levande och omtyckta vattenmiljöer.

Tyresö kommun anser att det allmänna miljöintresset överstiger samhällsnyttan av att bedriva kraftproduktion i Tyresån. Kommunen anser därför att en fortsatt kraftproduktion i Tyresån inte bör vara ett framtida alternativ och att en total återställning av nedre Tyresån istället bör genomföras till förmån för en levande vattenmiljö. Det innebär att regleringen behöver upphöra och att Tyresåns vatten återigen leds via Follbrinksströmmen. Det innebär också att Fatbursdammen behöver rivas ut och ersättas med en naturliknande stentröskel, samt att återställningsåtgärder genomförs i Follbrinksströmmen. Även den naturliga tröskeln vid Albysjöns utlopp, vid den så kallade Holländaredammen, bör återställas för att skapa ytterligare en strömsträcka mellan Albysjön och den idag indämda sjön Fatburen. Precis som vid utrivning av dammarna vid Nyfors är det viktigt att åtgärderna genomförs med hänsyn till de värdefulla kulturmiljöer som både Follbrinksströmmen och Uddby utgör.

Passerbarhet vid Fatbursdammen

Länsstyrelsens påstående om att "det är tveksamt om fisk kunnat passera denna väg redan innan dammen installerades då fallhöjden är hög" kan enligt Tyresö kommun ifrågasättas. Påståendet saknar referens till hur och när denna bedömning har gjorts. Tyresö kommun vill framhålla att det är svårt att bedöma hur Tyresåns utlopp har sett ut före den omfattande påverkan från mänskliga aktiviteter tillkom. Utloppet vid Fatburen har omformats genom sprängning och rensningar i syfte att ta ut kraften i vattnet på en så kort sträcka av vattendraget som möjligt. Dessa ingrepp har sannolikt försvårat fiskars möjlighet att vandra avsevärt. Men det finns inget som styrker att Follbrinksströmmen inte har varit passerbar för ål och andra starksimmande arter. Vad som däremot är känt är att Tyresån under första halvan av 1900-talet hade en riklig förekomst av ål vilket måste ha inneburit att åtminstone ålen har kunnat passera upp i vattensystemet (Uppgifter om historisk förekomst av ål i Tyresån, Huddinge kommun 1997 och Tyresåns vattenvårdsförbund 2018).

Tyresåns vattenvårdsförbund har genomfört utredningen "Fritt fram i Tyresån" samt tagit fram en produktionsmodell för ål och öring i systemet (Produktion av ål och öring i Tyresån, Norconsult 2017). I produktionsmodellen konstateras bl.a. följande: "En stor osäkerhetsfaktor för beräkningen av produktionen av både ål och öring är förutsättningarna för fiskvandring vid det naturligt branta fallet överst i Follbrinksströmmen. I rapporten för biotopkarteringen av

Tyresåns vattensystem anges att det branta fallet utgör ett definitivt vandringshinder. Det branta partiet är kraftigt påverkat av mänsklig aktivitet. Åfåran har rensats på större sten och block samt bitvis sprängts. En stendlämning som löper parallellt med ån innebär att fallet tas ut över en kortare sträcka och förutsättningar för fiskvandring försämrats ytterligare. Eftersom fallet har påverkats kraftigt av mänsklig aktivitet, genom att åns dragning har förändrats, partier sprängts och åfåran rensats kan det inte uteslutas att stora och starksimmande fiskarter som öring vid hög vattenföring kunnat passera fallet. Ålyngel har en god förmåga att ta sig upp för mycket svåra passage och klarar till och med att passera släta men fuktiga dammväggar. Men varje vandringshinder innebär en fördröjning. Ål förekommer i alla svenska vatten förutom i fjällområden och ovanför större vattenfall. I vilken grad uppvandrande ålyngel har lyckats att passera det branta fallet överst i Follbrinksströmmen är osäkert. Men uppgifter om att ål tidigare har förekommit i Tyresåns övre delar indikerar på att ålyngel har lyckats passera det branta fallet."

Sammanfattningsvis måste det alltså betraktas som osäkert hur passerbarheten naturligt har sett ut vid Follbrinksströmmen, men med tanke på den historiska förekomsten av ål måste åtminstone ålen ha kunnat passera upp i vattensystemet. Det går heller inte att utesluta att övriga starksimmande fiskarter som t ex öring har kunnat passera under vissa förhållanden.

Reglering vid Nyfors

Tyresö kommun strävar efter att hålla nivån på +19.52 m (RH2000) i Tyresö-Flaten i enlighet med Tyresö kommuns regleringsinstruktion. Regleringsinstruktionen upprättades i enlighet med det avtal som fanns mellan Tyresö kommun och tidigare ägare av Uddby kraftstation.

Tyresö kommun anser, likt Uddby kraft AB, att regleringen av Tyresö-Flaten med dammanläggningen vid Nyfors inte är ändamålsenlig i dagens läge. Tyresö kommun har påbörjat arbetet med att riva ut dammanläggningen och ersätta denna med naturliknande stentrösklar till förmån för en naturligare vattenregim och fria vandringsvägar i Wättingeströmmen. Åtgärden kommer att innebära en bättre förutsägbarhet för Uddby kraft när det gäller vattenflöden då en naturlig sjötröskel kommer att ge en mer naturlig flödesdynamik nedströms Nyfors jämfört dagens reglering enligt tappinstruktionen.

Ål i Tyresån

Det finns historiska uppgifter om riklig förekomst av ål i Tyresån. Ål fiskades tex i Lissmasjön på 1920-talet men att ålen försvann därifrån på 1930-talet. Det finns också uppgifter om förekomst av ål i Orlången och Ådran ungefär vid samma tid. Ål ska också ha kunnat fiskas med långrev i Albysjön på 1940- eller 1950-talet, men att fångsterna uteblev på 1960-talet (Uppgifter om historisk

förekomst av ål i Tyresån, Huddinge kommun 1997 och Tyresåns vattenvårdsförbund 2018).

I den produktionsmodell för ål och öring som Tyresåns vattenvårdsförbund tog fram bedömdes Tyresåns vattensystem, med stora och relativt näringsrika sjöar, idag hysa goda förutsättningar för en god produktion av ål förutsatt att rekryteringen av ung ål från Sargassohavet ökar.

EUs ålförordning (förordning (EG) nr 1100/2007) och den nationella förvaltningsplanen för ål (Förvaltningsplan för ål, Jordbruksdepartementet 2008) behöver lyftas fram i nulägesbeskrivningen och ligga till grund för kommande bedömningar av åtgärdsbehovet i Tyresån.

Övriga vattenmiljövärden

2004 genomförde Nordiska riksmuseet en inventering av stormusslor i Albysjön. Allmän dammussla dominerade individmässigt på de undersökta lokalerna men även enstaka exemplar av den sällsynta, nationellt och internationellt rödlistade Flat dammussla påträffades. Endast skalrester av den ganska sällsynta Stora dammusslan observerades på en lokal (Inventering av stormusslor i Albysjön, Tyresö kommun, Naturhistoriska Riksmuseet, 2004). Historiska skalbelägg på Naturhistoriska riksmuseet visar att det även har funnits både äkta och spetsig målarmussla i sjön på 1930-talet men ingen av dessa påträffades 2004. Det finns även historiska skalbelägg från 1800-talet och dessutom fynd från Åvaån 1975 som visar att det har funnits flodpärlmussla i vattensystemet tidigare. Inga återfynd gjordes dock vid inventeringar under 2000-talet (Fritt fram i Tyresån, Norconsult 2017).

Synpunkter på Uddby krafts beskrivning av verksamheten

Tyresö kommun anser att Uddby krafts påståenden om att Tyresåns fauna har varit helt isolerad under tusentals år är felaktiga. Det har säkerligen inte naturligt varit möjligt för många fiskarter att passera upp genom Follbriksströmmen på grund av den höga fallhöjden, men det betyder inte att det inte har varit möjligt för vissa arter. Den historiska förekomsten av ål är ett tydligt bevis på att den har kunnat ta sig upp i vattensystemet. Hur det historiskt har sett ut med övriga starksimmande arters möjligheter att passera måste betraktas som osäkert. Det har också genomförts många utsättningar av fisk och signalkräfter, och därtill ska läggas möjlig spridning av växter och evertetrater som kan ske via fåglar. Att det skulle vara skadligt för faunan att öppna upp vandringsvägar i vattendrag känner kommunen inte till. Uddby kraft AB behöver presentera vetenskapliga belägg för ett sådant påstående.

Kommunen ställer sig också frågande till Uddby krafts påstående om att Tyresån är att betrakta som ett kraftigt modifierat vatten (KMV). Vad som är att betrakta som KMV regleras i 4 kap. 3 § i förordning

(2004:660) om förvaltning av kvaliteten på vattenmiljön med tillhörande vägledning från Havs- och vattenmyndigheten. Vattenmyndigheten i Norra Östersjöns vattendistrikt, som ansvarar för att göra dessa bedömningar, har bedömt att vattenförekomsten Tyresån inte är ett kraftigt modifierat vatten.

När det gäller lekområden för exempelvis öring så har Tyresåns vattensystem historiskt varit utsatt för fysisk påverkan i form av sprängning, rensning och indämning. Sådana ingrepp gör att lekområden för strömlökande fisk försämras. Att sådana ingrepp har genomförts kan inte användas som ett argument för att inte vidta åtgärder för att förbättra vandringsmöjligheterna för fisk. Det finns inget motsatsförhållande i att genomföra sådana åtgärder och samtidigt återskapa lek- och uppväxtförhållanden i ett vattensystem. Det är snarare ofta en förutsättning att göra både och på grund av den omfattande fysiska påverkan som många vattendrag utsatts för historiskt.

Tyresö kommun delar inte Uddby kraft ABs bild om att dagens vattendom skulle vara välanpassad och ger bra lekförutsättningar med lagom strömt vatten. Kommunen anser tvärtom att dagens reglering och kraftproduktion leder till oacceptabla skador på vattenmiljön. När det gäller Tyresåns behov och vilka förhållanden som behövs för att miljö kvalitetsnormerna ska kunna följas så hänvisar kommunen till utredningen Fritt fram i Tyresån. Kommunen anser att reglering och kraftproduktion i Tyresån behöver upphöra och att en total återställning av nedre Tyresån istället bör genomföras till förmån för en levande vattenmiljö.

Generellt behöver de påståenden som Uddby kraft AB för fram styrkas med referens till relevant dokumentation. Det är viktigt att nulägesbeskrivningen blir baserad på fakta och det är därmed önskvärt att Länsstyrelsen genomför en faktagranskning av det slutgiltiga materialet.